

*Н.М. Логвіненко,
старший науковий співробітник лабораторії літературної освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ФЕНТЕЗІ У СИСТЕМІ ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ

У статті розглядаються особливості сучасного українського фентезі як жанру фантастичної прози, форми і методи опрацювання творів Тараса Завітайла, Наталі Тисовської, братів Капранових на факультативних заняттях.

Ключові слова: сучасне українське фентезі, українська міфологія, традиційна культура, національна ідентичність; самостійне читання, фронтальна бесіда, лекційно-семінарські заняття.

Natalia Logvinenko

Modern Ukrainian fentezi in the system of optional employments

In the article features are examined modern Ukrainian fentezi as a genre of fantastic prose, forms and methods of prosecution of works of Tarasa Zavitaylo, to Natalia Tisovskoy, brothers Kapranon optional employments.

Keywords: modern Ukrainian fentezi, Ukrainian mythology, traditional culture, national authentication; independent reading, frontal conversation, lecture-seminar employments.

Знайомство старшокласників з творами жанру фентезі сучасних українських письменників передбачено програмою факультативного курсу «Українська фантастична проза», що призначена для «поглибленого вивчення української літератури, виховання людської особистості, її духовної багатомірності й чутливості, її спроможності до збереження самототожності людської спільноти, гуманістичних цінностей нації» [1; 39].

Опираючись на загальновідомі визначення, згідно з якими фентезі (з англ. *fantasy* - «фантазія») - це вид фантастичної літератури, заснований на використанні міфологічних і казкових мотивів, який у сучасному вигляді сформувався на початку XX століття в Англії, важливу увагу приділяємо особливостям *сучасного українського фентезі*, оскільки огляд довідкової літератури, на жаль, таких особливостей не виокремлює. Нині фентезі «захопив чимало світових літератур, став характерним для творчості письменників Німеччини, Австрії, Італії, Польщі, Данії, Норвегії, Швеції, Латинської Америки, Росії», - читаємо в літературознавчому словнику-довіднику [2; 694–695]. Як бачимо, про українських письменників мова не йде. Хоча сучасне українське фентезі твориться на основі української міфології - однієї з найдавніших та найоригінальніших міфологій світу.

За спостереженнями вчених, поняття «міфологія» включає декілька значень. Це і сукупність оповідей однієї культурно-історичної традиції, і особлива форма світосприймання, і наукова дисципліна, що досліджує міфи й міфологічні системи. У міфі як способі пізнання дійсності природа й людина взаємопов'язані. Вони становлять єдину систему світобачення, де світ пізнається через людину і навпаки. «Людська душа постійно потребує єднання зі світом, тому міф завжди буде органічною часткою культури. До світогляду українців увійшли вірування та уявлення багатьох поколінь, які жили на території сучасної України й належали до різних племен та археологічних культур. Давні ... слов'яни залишили відлуння своїх вірувань у тому багатогранному комплексі, який ми нині зevamo українською традиційною культурою» [3; 5].

Коли сьогодні «урбаністичний світ кидає виклик людській природі», чарівний, казковий та таємничий світ прадавньої української міфології, на нашу думку, дає змогу захистити свою індивідуальну й національну ідентичність.

Крім того, тільки власна культура як основа духовного життя особистостей, на тверде переконання Валерія Шевчука, може виховати самосвідомість. «Отож, тільки ставши людиною української культури, свідомий українець має збагачуватися культурами інших народів...». Для самого письменника історія, природа, культура є своєрідними морально-етичними й духовними постійними величинами, що визначають рівень людяності, міру гуманізму в суспільстві. Твори Валерія Шевчука доводять, перекопують читачів, що мораль несе в собі багатотисячлітні знаки буття й людства, знаки, які заслуговують на духовне відновлення. Дотримуючись принципу збереження фольклорно-міфологічних образів і сюжетів, він закликає не трансформувати їх із авантюрною безоглядністю в неорганічну «атмосферу» сучасного стилю, образної системи, модної проблематики, а залишати за ними їхню таємничу силу, символічну загадковість, смислову багатозначність, обережно впровадити в систему сучасного культурного життя і художнього мислення. Таким ставленням до народнопоетичних традицій В. Шевчук намагається утвердити ідею єдності усього живого, суцього на землі, яка «передбачає необхідність для кожного нового покоління виборювати свій досвід пізнання себе і світу, і цим пізнанням перевірити на духовну життєздатність досвід минулих поколінь задля майбутнього» [4; 11].

Отож, варто пам'ятати, що населений богами, духами, демонами, лісовиками, мавками, домовиками, русалками, вампірами, перевертнями й іншими істотами світ існує разом зі світом людини - у це вірили наші давні пращури. У міфах, баладах, казках і переказах усіх народів світу вони дожили до нашого часу. Часто вторгаючись у наш світ, показують то страшну, то смішну, а то й загадкову свою сутність. І щоб не вмер той старий світ, щоб просто ми не розучилися бачити його, чути його, спілкуватися з ним, можливо, саме тому фентезі став таким популярним жанром у всьому світі. А письменники-фантасти, видавці їхніх творів прагнуть повернути сучасній

людині, «обтяженій мудрістю техногенної цивілізації, іншу, загублену нею сторону світу. Таємне знання древніх...» [5; 136].

Оскільки українське фентезі ґрунтується на автентичній українській міфології, героями жанру є козаки-характерники, мавки, водяники, упирі, хованці, перевертні, лісовики та інша чиста й нечиста сила, що вступає в боротьбу за панування у світі, а концепцією - протистояння добра і зла.

У програму факультативного курсу «Українська фантастична проза» введені твори Тараса Завітайла, Наталі Тисовської, братів Капранових. Вони вивчаються у тематичному блоці «Сучасне українське фентезі» під час текстуального опрацювання повістей та оповідань («Тарас Завітайло «Зброя вогню»), на практичних («Аналіз творів Тараса Завітайла як літератури жанру фентезі») та семінарських («Створення сучасної фантастичної прози на основі української міфології (за самостійно прочитаними творами Тараса Завітайла, Наталі Тисовської, братів Капранових, Остапа Кушніра та ін.)) заняттях. Таке структурування тематичного розділу дає змогу реалізувати основні тенденції створення програми, коли враховувались:

- важливість самостійного читання для підвищеної літературної освіти, що забезпечує начитаність у галузі вітчизняної і світової літератури і є першим показником загальної культури. Список творів для самостійного читання передбачений Програмою;

- необхідність формування знань із теорії літератури і вміння застосовувати їх під час аналізу самої структури художнього твору в єдності його форми і змісту для більш глибокого осягнення ідейно-художнього смислу літератури;

- застосування дедуктивного принципу навчання. На заняттях це проявляється в оглядах, під час яких розкриваються вихідні теоретичні й історико-літературні поняття. Потім у світлі цих основоположних літературознавчих понять вивчається монографічна тема про творчість письменника і явища конкретної поетики;

- можливість послідовної реалізації у навчанні сучасної методики: пізнавальна самостійність і творча активність учнів, формування складних умінь художнього сприйняття, аналізу й оцінки літературного твору і розвиток інтересу не тільки до літератури, а й до науки про літературу;

- науковість і проблемність як особливі принципи й шляхи вивчення змісту літературного курсу: літературне життя певної епохи постає перед учнями в постійних зіставленнях ідей, образів, мотивів творчості письменників-сучасників, у постійних літературних аналогіях і паралелях, що активізують пам'ять і художнє мислення учнів, створюючи в їхній свідомості діалектичну картину суспільно-літературного процесу.

Враховавши специфічні особливості поглибленого вивчення літератури, застосовуємо різноманітні методи і форми навчальної роботи, динаміка яких іде від читання і фронтальної бесіди на уроках до занять лекційно-семінарського типу. Найскладнішими, на думку вчених-методистів, є лекції, практичні заняття і семінари, бо вимагають додаткової стійкої довільної уваги і відносно високого ступеня самостійності учнів, а також значного навчального часу і послідовної диференціації завдань. «Для допитливого учня, - зауважує Г. Воловникова, - знайомство з новими літературним матеріалом, тобто оволодіння новою художньою інформацією, досягається шляхом самоосвіти, а от формування складних умінь літературної роботи вимагає кваліфікованого педагогічного керівництва» [6; 29].

Отже, учитель повинен поступово сформувати вміння учнів свідомо й зосереджено слухати й конспектувати серйозну лекцію, у якій висвітлюються переважно засадничі теоретичні й методологічні проблеми, розкриваються основи системи знань з певної теми, що знаходять свій розвиток і застосування в практичній діяльності.

Практичні заняття, своєю чергою, дають можливість безпосереднього розвитку в учнів здатності художнього сприйняття шляхом численних цілеспрямованих спроб аналізу художніх текстів. Крім засвоєння принципів і методів наукового аналізу літературного твору, на практичних заняттях учні оволодівають прийомами роботи з документами, критичними й науковими текстами, мемуарами, розвивають бібліографічні навички й уміння.

Семинар передбачає самостійне вивчення учнями закінченого розділу навчальної програми. Семинар вимагає від старшокласників умінь самостійно й поглиблено вивчати й доповідати матеріал, а також брати участь в обговоренні, слухати доповіді й висловлювання однокласників і добувати з них знання.

Застосування самостійної роботи під час поглибленого вивчення літератури є найважливішим завданням на всіх етапах навчання, тому що розвиток нахилів і здібностей, формування складних умінь можливе лише під час безпосередньої діяльності людини. Отже, перед школою стоїть важлива проблема - відпрацювання різноманітних прийомів самостійної роботи учнів.

А вивчення творів сучасних українських письменників, що працюють у жанрі фентезі, дає змогу досягати творчої самореалізації, самоповаги, приналежності до української спільноти.

Література

1. Логвіненко Н.М. Українська фантастична проза. Програма факультативного курсу для учнів загальноосвітніх навчальних закладів... / Наталія Логвіненко //Українська література в загальноосвітній школі. - 2010. - №5. - 48 с. - С. 38—46.
2. Літературознавчий словник-довідник /За ред. Гром'яка Р.Т., Коваліва Ю.І., Теремка В.І. - К.: ВЦ «Академія», 2007. - 752 с. - С. 694-695 (Nota bene).
3. Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О.100 найвідоміших образів української міфології. - К.: Орфей, 2002. -448 с. (100 найвідоміших).
4. Жулинський М.Г. До людини і світу - з любов'ю / Микола Жулинський // Валерій Шевчук. Вибрані твори. - К.: Дніпро, 1989. - С. 5—15.
5. Завітайло Тарас. Зброя вогню / Тарас Завітайло. - К.: Наш час, 2006. - 144 с. (Нове українське фентезі).
6. Воловникова Г.М. Классы с углубленным изучением литературы /Г.М. Воловникова // Факультативные занятия в средней школе. Сборник статей. Вып. 2. Под ред. М.П. Кашина и Д.А. Эпштейна. - М.: Педагогика, 1976. - 176 с. - С. 23—33.